

Marina Ugarković

**Geometrija smrti: isejski pogrebni obredi,
identiteti i kulturna interakcija**

Antička nekropola na Vlaškoj njivi, na otoku Visu, dio I/1

Geometrija smrti: isejski pogrebni obredi, identiteti i kulturna interakcija

Antička nekropola na Vlaškoj njivi, na otoku Visu, dio I/1

The Geometry of Death: Issa's burial rites, identities and cultural interaction

The ancient necropolis at Vlaška njiva on the island of Vis, Vol. 1, part 1

Marina Ugarković

Arheološki muzej u Splitu

Institut za arheologiju

Split - Zagreb 2019.

KATALOZI I MONOGRAFIJE 6 / CATALOGUES AND MONOGRAPHS 6

Nakladnici / Publishers

Arheološki Muzej u Splitu, Zrinsko-Frankopanska 25, 21 000 Split
Institut za arheologiju, Ulica Ljudevita Gaja 32, 10 000 Zagreb

Za nakladnike / For the publishers

Damir Kliškić
Marko Dizdar

Glavni urednik / Editor in chief

Damir Kliškić

Uredništvo / Editorial board

Boris Čargo
Marko Dizdar
Arsen Duplančić
Damir Kliškić
Goranka Lipovac Vrkljan

Recenzenti / Reviewers

Igor Borzić
Branko Kirigin

Lektura / Language supervision

Katja Tresić-Pavičić

Prijevod / Translation

Apostrof d.o.o.

Korektura / Proofreading

Katja Tresić-Pavičić

Grafičko oblikovanje i prijelom / Graphic design and layout

Hrvoje Jambrek

Terenska nacrtna dokumentacija / Field Documentation

Dunja Gerić, Darja Grosman, Jasenka Jevtić, Branko Kirigin, Kristina Mihovilić, Branko Pender, Ika Prpa-Stojanac, Ivana Radoš-Jevtić

Terenska fotografija / Field Photography

Živko Bačić, Branko Kirigin, Branko Pender

Konzervacija nalaza / Conservation of Finds

Ika Prpa-Stojanac, Borko Vješnica, Ivo Donelli, Anamarija Rupčić, Emilia Toth, Marko Rogošić

Fotografija nalaza / Photography of Finds

Tonći Seser

Računalna obrada fotografija nalaza / Digital Photo Processing

Ivo Dragičević, Tonći Seser

Crteži nalaza / Drawings of Finds

Jasmina Beneta, Anita Ivanković

Digitalizacija nacrtne dokumentacije / Digitalization of Field Documentation

Jasmina Beneta

Digitalizacija crteža nalaza / Digitalization of Drawings

Jasmina Beneta, Martina Kordić

Tisak / Printed by

Printera Grupa d.o.o., Sv. Nedelja

Naklada / Print run

500

Arheološki muzej u Splitu
ISBN 978-953-7633-34-9 (cjelina)
ISBN 978-953-7633-36-3 (1. dio)

Institut za arheologiju
ISBN 978-953-6064-46-5 (cjelina)
ISBN 978-953-6064-53-3 (1. dio)

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 171021019

Izdavanje knjige novčano je poduprlo Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.

SADRŽAJ

Zahvale

UVODNO POGLAVLJE

1.	Uvod	9
2.	Osvrt na teoretske postavke i metodologiju istraživanja	9
2.1.	Teoretske postavke	9
2.2.	Metodologija istraživanja	11
2.3.	Terminologija i kratice	13
I.	OTOK VIS I ISA: OSVRT NA ZEMLJOPISNI, GEOLOŠKI I ARHEOLOŠKO-POVIJESNI KONTEKST	15
I. 1.	Zemljopisne odrednice	15
I. 2.	Geološke značajke i klima	15
I. 3.	Prapovijesni Vis i prvi dodiri s grčkom kulturom	16
I. 4.	Prije osnutka Ise	17
I. 5.	Osnutak Ise i grčko naseljavanje na srednjodalmatinskim otocima	18
II.	POGREBNI OBIČAJI ISE I OTOKA VISA: STANJE ISTRAŽENOSTI	23
II. 1.	Prapovijesni pogrebni običaji na otoku Visu	23
II. 2.	Pogrebni običaji Ise u razdoblju od 4. do 1. st. pr. n. e.	24
III.	ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA NA VLAŠKOJ NJIVI	27
III. 1.	Ime i razvoj lokaliteta	27
III. 2.	Otkriće nekropole	28
III. 3.	Metodologija i tijek istraživanja	30
III. 4.	Nakon arheoloških istraživanja	35
IV.	GROBNA ARHITEKTURA	37
IV. 1.	Uvod i prethodne tipologije isejske grobne arhitekture	37
IV. 2.	Oblici grobne arhitekture na Vlaškoj njivi	37
IV. 2.1.	Oblici grobne arhitekture kod sahranjivanja odraslih pokojnika	38
IV. 2.2.	Oblici dječjih grobova	50
IV. 2.3.	Zaključno o grobnoj arhitekturi	53
V.	GROBNI NALAZI	57
V. 1.	Uvod	57
V. 2.	Keramičke posude	58
V. 2.1.	Uvod	58
V. 2.2.	Crvenofiguralna keramika	58

V. 2.3. Apulska crnooslikana keramika: mrežasti lekiti	71
V. 2.4. <i>Gnathia</i>	72
V. 2.5. Keramika Zapadnog obronka - <i>West Slope</i>	83
V. 2.6. Crnopremazana keramika	85
V. 2.7. Kasnohelenistička slikana keramika	98
V. 2.8. Sivopremazana keramika	100
V. 2.8.1. Reljefna sivopremazana keramika	105
V. 2.9. Crvenopremazana keramika	107
V. 2.10. Bijelopremazana keramika	109
V. 2.11. Obična slikana keramika	111
V. 2.12. Unguentariji	116
V. 2.13. Keramika tankih stijenki	126
V. 2.14. Obična keramika	128
V. 2.15. Amfore i amforiske	131
V. 2.16. Kuhinjska keramika	134
V. 3. Terakotne figure	135
V. 4. Personalialia	139
V. 4.1. Predmeti za higijenu i toaletni pribor	139
V. 4.2. Predmeti za igru (?)	143
V. 4.3. Ostala personalialia	145
V. 5. Novac	146
V. 6. Varia	150
V. 6.1. Keramičke svjetiljke	150
V. 6.2. Školjke i puževi	153
V. 6.3. Posude od kamena, metala i kosti	155
V. 6.4. Čavli i čavlići	156
V. 6.5. Ostalo	157
V. 6.6. <i>Κατάδεσμος</i> (katadesmos)?	158
V. 7. Oružje i oruđe	159
V. 8. Pokojnikova nošnja	162
V. 8.1. Funkcionalno-dekorativni dijelovi odjeće	162
V. 8.2. Ukrasni dio nošnje - nakit	167

VI. NEKE BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE ISEJSKE POPULACIJE PREMA ANTROPOLOŠKOJ ANALIZI OSTEOLOŠKOG MATERIJALA	173
VII. PROSTORNA ORGANIZACIJA I RAZVOJ NEKROPOLE	177
VIII. O ISEJSKIM POGREBNIM OBIČAJIMA OD 4. DO 1. ST. PR. N. E.	179
VIII. 1. Pogrebni ciklus i obredi prijelaza: vrste materijalnih dokaza	179
VIII. 2. Očuvanost i datacija isejskih grobnih cjelina	179
VIII. 3. Formalni i prostorni aspekt pogreba: razvoj grobne arhitekture i grobnih nukleusa	181
VIII. 4. Tijelo pokojnika kao aspekt materijalne kulture	182
VIII. 4.1 Isejska praksa odlaganja tijela	182
VIII. 4.2. Broj pokojnika u grobnim cjelinama	184
VIII. 4.3. Smjer polaganja pokojnika	187
VIII. 4.4. Položaj tijela pokojnika	187
VIII. 5. Grobni nalazi	188
VIII. 5.1. Grobovi bez priloga	188
VIII. 5.2. Zastupljenost “funkcionalnih” skupina priloga te (dis)kontinuitet njihova pogrebnog polaganja	188
VIII. 5.3. Prostorni raspored grobnih nalaza	190
VIII. 5.4. Glokalizacija na djelu: tipične kombinacije grobnih priloga kao oznaka isejskih identiteta?	191
VIII. 6. Pogrebna gozba i “darovi”	198
VIII. 6.1. O jamama s keramičkim ulomcima	198
VIII. 6.2. Školjke i puževi kao ostaci pogrebne gozbe?	198
VIII. 6.3. Uloga životinja u isejskom pogrebnom obredu	198
VIII. 6.4. Ostaci hrane: jaje iz G 218	200
IX. SMRT JE TEK POČETAK: POGREBNI OBREDI I IDENTITETI KAO DRUŠTVENO-KULTUROLOŠKI TRANSFORMACIJSKI FENOMENI	201
IX. 1. Ostaci pogreba kao reminiscencija kreiranja isejske društvene hijerarhije?	201
IX. 2. Gdje su djeca? Osvrt na arheologiju djetinjstva	202
IX. 3. Od grobnih nalaza do eshatoloških promišljanja?	203
IX. 4. Grobni prilozima kao uvid u pokojnikovu osobnost?	204
IX. 5. Slojevita značenja: lokalni obrt i kulturni kontakti kroz prizmu pogrebnog rituala	205
IX. 6. Fluidni i multikulturalni identiteti stanovnika Ise	206
IX. 7. Isejski pogrebni krajolici kao kulturne arene u povijesnom kontekstu	206
SAŽETAK NA ENGLLESKOM / ENGLISH SUMMARY	209
BIBLIOGRAFIJA	215

IVICI

ZAHVALE

Veliko mi je zadovoljstvo zahvaliti nekolicini pojedinaca i institucija koji su mi pružili pomoć i potporu u izradi i realizaciji ove monografije.

Prije svega, željela bih zahvaliti dr. sc. Branku Kiriginu, koji je vodio arheološka iskopavanja na Vlaškoj njivi, eminentnom stručnjaku za antičku Dalmaciju, posebice za naseljavanje Grka, koji mi je velikodušno i s punim povjerenjem ustupio ovaj značajan materijal i dokumentaciju s istraživanja na obradu i objavu. Bez spomenutog, kao i bez bezbrojnih stručnih i znanstvenih savjeta i potpore koju mi je pružio, ovaj rad ne bi bio moguć. Stoga mu od srca zahvaljujem.

Posebno hvala recenzentima ove monografije, dr. sc. Branku Kiriginu i dr. sc. Igoru Borziću, na uloženom trudu i korisnim savjetima.

Veliko hvala urednicima ovog izdanja, mr. sc. Damiru Kliškiću, mr. sc. Borisu Čargu i Arsenu Duplančiću te dr. sc. Marku Dizdaru i dr. sc. Goranki Lipovac Vrkljan na njihovu angažmanu na ovoj monografiji.

Zahvalna sam ravnateljima Instituta za arheologiju, bivšem ravnatelju prof. dr. sc. Željku Tomičiću te sadašnjem ravnatelju dr. sc. Marku Dizdaru, koji su mi omogućili nesmetan rad na monografiji i brojne radne posjete Splitu i Visu, kao i knjižnicama izvan Republike Hrvatske. Zahvalna sam također bivšoj ravnateljici Arheološkog muzeja u Splitu (dalje: AMS) mr. sc. Zrinki Buljević te sadašnjem ravnatelju mr. sc. Damiru Kliškiću, koji su poduprli ovo istraživanje i omogućili mi nesmetan rad u Muzeju, pristup materijalu, dokumentaciji i knjižnici. Pomoć pri pronalasku literature pružili su mi ljubazni djelatnici knjižnice AMS-a Arsen Duplančić i Hanja Anić i na tome im najiskrenije zahvaljujem. Zahvalna sam Norveškom institutu u Ateni i Sveučilištu u Bergenu, Austrijskoj akademiji za znanost u Beču (JESH program, *Joint excellence in science and humanities*) i Institutu za klasičnu arheologiju Bečkog sveučilišta na stipendijama koje su mi omogućile studijski boravak u Ateni i Beču.

Posebnu zahvalu upućujem dr. sc. Vlasti Begović, znanstvenoj savjetnici Instituta za arheologiju, koja mi je pružila punu potporu i omogućila nesmetan rad tijekom ovog istraživanja. Zahvaljujem i kolegici mr. sc. Borisu Čargu, muzejskom savjetniku područne zbirke *Issa*, koji mi je omogućio pristup materijalu i dokumentaciji, na nizu plodonosnih razgovora i savjeta.

Zahvalna sam Ministarstvu kulture Republike Hrvatske i Ministarstvu znanosti i obrazovanja koja su prepoznala važnost ovog projekta i odobrila novčana sredstva za konzervaciju i dokumentaciju materijalnih ostataka s Vlaške njive te pripremu za tisak i tiskanje same monografije.

Konzervaciju je obavila radionica AMS-a i Umjetnička akademija u Splitu. U ovim i drugim tehničkim i dokumentacijskim radovima sudjelovali su: Jasmina Beneta (izrada dokumentacije), prof. Ivo Donelli, UAS (konzervacija keramike), Ivo Dragičević (digitalizacija nacрта i priprema fotografija), Anita Ivanković (izrada nacрта keramičkih posuda), Martina Kordić (digitalizacija nacрта keramike i sitnih nalaza), dr. sc.

Andreja Kudelić i Kristina Turkalj, IARH (nadopuna plana u AutoCADu), Ika Prpa Stojanac, AMS (konzervacija keramike i metala), Marko Rogošić, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, MHAS (konzervacija metala), Anamarija Rupčić (konzervacija keramike), Tonći Seser, AMS (izrada i obrada fotografija), Emilia Toth (konzervacija keramike), Borko Vješnica, AMS (konzervacija staklenih i metalnih predmeta), Michael Wybral (izrada baze podataka). Veliko hvala svima! Puno hvala i Hrvoju Jambreku na izradi prijeloma i beskrajnom strpljenju i pomoći.

Naljepše zahvaljujem brojnim stručnjacima, kolegama i prijateljima koji su svojim radom i savjetima značajno pridonijeli izradi ove monografije. Istaknula bih: prof. dr. sc. Branimira Šegvića, koji je obavio arheometrijske analize i interpretaciju selektiranog keramičkog materijala sa VNJ te je nizom savjeta i potporom pozitivno utjecao na samo istraživanje; prof. Živka Mikića, koji je analizirao osteološki materijal i dopustio mi korištenje svojih neobjavljenih informacija; dr. sc. Marija Novaka i dr. sc. Jadranku Boljunčić, koji su mi pomogli savjetima oko poglavlja o biološkim značajkama isejske populacije; dr. sc. Sinišu Radovića, koji je analizirao životinjske kosti i ljubazno mi ustupio podatke na korištenje u ovoj monografiji. Veliko hvala kolegici Lujani Paraman na izradi karata i korisnim savjetima vezanim za Trogir. Nekolicina kolega pomogla mi je komentarima i nabavom literature o pojedinim keramičkim vrstama, kao dr. Nikos Akamatis, dr. Sebastiano Barresi i dr. Francesca Silvestralli (crvenofiguralna keramika), prof. Andrea Berlin (feničke amforiske), dr. Angela Di Niro, dr. Kostas Filis (amfore), dr. Andrea Gaucci (*Alto Adriatico*, crnopremazana keramika), dr. Alessandra Gobbi (mrežasti lekiti), dr. sc. Ana Konestra (keramika tankih stijenki), dr. Elisa Lanza (*Gnathia*), prof. Ian McPhee (crvenofiguralna keramika), dr. sc. Bruna Nardelli (terakote i geme), mr. sc. Marinko Petrić (amfore), dr. Dalit Regev (feničke amforiske), dr. Ana Riccardi (*ceramica di fasce*), dr. Eleni Schindler Kaudelka (keramika tankih stijenki), dr. Eduard Shehi (albanska keramika). Za obradu novca i rješavanje nedoumica vezanih uz novac zaslužni su Maja Bonačić Mandinić i prof. Paolo Visonà. Zahvaljujem na korisnim savjetima svima koji su mi pomogli prilikom identifikacije željezne sulice i općenito problematike te materijalne ostavštine, prije svega dr. sc. Darku Periši. Giorgios Papamichelakis mi je ljubazno pomogao nizom komentara, savjeta i literaturom vezanom uz više različitih kategorija materijalnih ostataka, posebno novca. Zahvalna sam Petru Ugarkoviću na pomoći oko definiranja vrsta školjaka, puževa i riba. Hvala i Valentinu Džaji na svim konstruktivnim razgovorima o različitim aspektima pogrebnih obreda. Riječi zahvalnosti, također, upućujem cjelokupnoj stručnoj ekipi i volonterima koji su sudjelovali u istraživanjima nekropole na Vlaškoj njivi. Zahvalna sam i svima onima koje nisam spomenula imenom, a sudjelovali su na bilo koji način u projektu Vlaške njive.

Na kraju, želim izraziti neizmjernu zahvalnost svojoj najužoj obitelji i prijateljima, na posebnoj podršci i razumijevanju, a nadasve mojoj dragoj majci, bez čije stalne potpore ništa od navedenog ne bi bilo moguće.

